

Prírodná filozofia

... nič nemôže vzniknúť z ničoho...

Ked' sa mama poobede vrátila z práce, sedela Sofia na záhradnej hojdačke a premýšľala, ako by asi ten filozofický kurz mohol súvisieť s Hildou Møller Knagovou, ktorá takto veru nedostane pozdrav k narodeninám od svojho otca.

– Sofia! – zakričala mama z dialky. – Prišiel ti nejaký list!

Od ľaku sa až strhla. Ved' poštu už raz vybrala. List teda musel byť od filozofa. Čo teraz povie mame?

Pomaly vstala z hojdačky a vybrala sa jej naproti.

– Nemá známku. Stav sa, že je úbožný.

Sofia vzala list.

– Neotvoríš ho?

Čo len má povedať?

– Už si počula o niekom, kto by si otváral zamilované listy, keď mu mati nazerá ponad plece?

Nech si len radšej myslí, že to bol nejaký taký. Cítila sa hrozne trápne, pretože bola fakt primalá na milostné listy, ale všetko by bolo bývalo ešte strašnejšie, keby vyšlo najavo, že dostáva korešpondenčný kurz od nejakého úplne cudzieho filozofa, ktorý sa s ňou ešte navyše hrá na mačku a myš.

Bola to jedna z tých malých bielych obálok. Keď Sofia vyšla do svojej izby, prečítala si na papieriku z obálky tri nové otázky:

Existuje nejaká pralátka, z ktorej všetko pochádza?

Môže sa voda premeniť na víno?

Ako sa môže zmeniť zem a voda na živú žabu?

Sofii sa zdali byť tie otázky riadne švihnuté, ale celý večer jej neprestávali v hlave mátožiť. Na druhý deň v škole sa nad nimi pekne po poriadku zamyslela.

Vraj či existuje nejaká „pralátka“, z ktorej by všetko pochádzalo? Ak by už aj existovala nejaká „látka“, z ktorej by bol vytvorený celý svet, ako by sa z ničoho nič mohla táto látka premeniť raz na iskerník a potom trebárs na slona?

Tá istá výhrada platila aj pre otázku, či by sa voda mohla premeniť na víno. Sofia počula rozprávania o Ježišovi, ktorý premenil vodu na víno, ale nikdy to nebrala celkom doslova. A ak to Ježiš naozaj urobil, potom toto bol zázrak, a teda niečo, čo vlastne normálne nešlo. Sofii bolo jasné, že vo víne, a skoro všade v prírode, bolo veľa vody. Ale aj keď uhorka obsahuje 95 percent vody, muselo v nej byť ešte niečo iné, aby tá uhorka vyzerala ako uhorka a nie ako voda.

A potom to s tou žabou. Toho jej učiteľa filozofie vôbec dosť nápadne zaujímali žaby. Sofia by mohla súhlasiť s tým, že žaba pochádza zo zeme a z vody, ale potom by zem nemohla pozostávať iba z jedinej látky. Ak by bola zem zložená z viacerých rôznych látok, bolo by samozrejme možné, že zem s vodou by sa mohli stať žabou. Lepšie povedané, keď sa zem s vodou na svojej ceste stretla so žabími vajíčkami a žubrienkami. Pretože žaba nemohla len tak vyrásť v zeleninovej záhradke, aj keby si človek dával mimoriadne záležať na polievaní.

Keď sa poobede vrátila zo školy späť, v schránke ju čakala hrubá obálka. Sofia sa utiahla do Skryše, presne ako to robievala v minulých dňoch.

Projekt filozofov

Tak už si zase tu! Dáme sa rovno do dnešnej lekcie, bez kľúčovania okolo bielych králikov alebo niečoho podobného.

V hrubých črtách Ti naznačím, ako asi ľudia uvažovali nad filozofickými otázkami od najstarších antických čias podnes. Ale všetko po poriadku.

Nakoľko filozofi žili v inom čase – a snád' aj v celkom inej kultúre ako je naša –, často sa oplatí dopátrať sa, čo bolo projektom toho-ktorého filozofa. Chcem povedať, že musíme zachytiť to, čo práve dotyčného filozofa špeciálne zaujímalo. Jeden filozof sa môže zaoberať tým, ako vznikli rastliny alebo zvieratá. Iného zaujíma, či existuje Boh a či majú ľudia nesmrteľnú dušu.

Ak sa nám najprv podarí určiť, čo je »projektom« určitého filozofa, budeme môcť tiež ľahšie sledovať jeho myšlienkový pochod. Pretože jeden filozof sa nezaujíma o všetky filozofické otázky.

Práve som povedal »jeho myšlienkový pochod« – teda filozofov. Pretože aj pre filozofiu sú charakteristickí muži. Je to tak, lebo ženy boli utláčané jednak ako pohlavie, jednak ako mysliace bytosti. Škoda, pretože takýmto spôsobom sme zahodili množstvo dôležitých skúseností. Až v našom storočí ženy skutočne vchádzajú do dejín filozofie.

Nebudem Ti dávať žiadne domáce úlohy – v každom prípade nijaké ťažké matematické príklady. Aj tak sa skloňovanie anglických slovík nachádza úplne mimo môjho záujmu. Ale z času na čas Ti dám nie vždy ľahké žiacke cvičenie.

Keď akceptuješ tieto podmienky, môžeme sa do toho pustiť.

Prírodní filozofi

Prvých gréckych filozofov nazývame často »prírodnými filozofmi«, lebo ich zaujímala predovšetkým príroda a prírodné procesy.

Už sme sa sami seba spýtali, odkiaľ všetko pochádza. Mnohí ľudia si dnes najskôr asi myslia, že niečo raz muselo vzniknúť ničoho. Táto myšlienka však nebola medzi Grékmi veľmi rozšírená. Z akéhosi dôvodu považovali za samozrejmé, že »niečo« muselo byť večné.

Ako mohlo všetko vzniknúť z ničoho, nebolo teda pre nich tou veľkou otázkou. Namiesto toho sa Gréci čudovali, ako sa z vody mohla stať živá

ryba a ako sa neživá zem mohla premeniť na vysokánske stromy alebo farbami prekypujúce kvety. Nehovoriac o tom, ako sa môže z matkinho lona narodiť malé dieťa!

Filozofi videli na vlastné oči, ako v prírode dochádza k neustálym *premenám*. Ale ako mohli byť takéto zmeny možné? Ako sa mohlo čosi, čo bolo nejakou látkou, premeniť, a stať sa niečím celkom iným – napríklad živým životom.

Spoločné pre prvých filozofov bolo ich presvedčenie, že za všetkými zmenami sa skrýva určitá *pralátka*. Ako na takúto myšlienku prišli, povedať veru nie je ľahké. Vieme len, že sa rozšírila predstava, podľa ktorej sa za takmer všetkými zmenami v prírode akoby skrývala jediná pralátka. Muselo to byť »niečo«, z čoho všetko vychádzalo a k čomu sa všetko i vracalo.

Najzaujímavejšie pre nás nie je, k akým odpovediam sa títo prví filozofi dopracovali. Zaujímavé je ale, aké otázky si kládli a aký typ odpovedí hľadali. Pre nás je dôležitejšie, ako mysleli, než o čom premýšľali.

Môžeme konštatovať, že ich otázky sa týkali viditeľných zmien v prírode. Pokúšali sa dostať k nejakým večným prírodným zákonom. Túžili porozumieť dejom v prírode bez toho, aby museli siahať po mýtoch, ktoré sa oddávna tradovali. Predovšetkým sa pokúšali rozumieť prírodným procesom na základe štúdia samotnej prírody. Je to niečo celkom iné, než ako si vysvetliť hromy a blesky, zimu a jar poukazovaním na udalosti zo sveta bohov!

Takýmto spôsobom sa filozofia oslobodila od náboženstva. Môžeme povedať, že prírodní filozofi urobili prvý krok smerom k *vedeckému* spôsobu myslenia. Tým zároveň podporili všetky neskoršie prírodné vedy.

Väčšina z toho, čo prírodní filozofi povedali či napísali, sa pre ich potomkov nezachovalo. To málo, čo poznáme, nachádzame v spisoch od *Aristotela*, ktorý žil o niekoľko sto rokov neskôr ako prví filozofi. Aristoteles iba podáva správu o výsledkoch, ku ktorým sa podľa neho filozofi dopracovali. To znamená, že nie vždy vieme, akým spôsobom dospeli k svojím záverom. Ale s istotou môžeme tvrdiť, že »projekt« prvých gréckych filozofov bol spojený s otázkami, týkajúcimi sa pralátky a zmien v prírode.